

Θεολογικοί καὶ φιλοσοφικοί προβληματισμοὶ γιὰ τὴ χρήση τῶν ψηφιακῶν τεχνολογιῶν στὸ ἐνοριακὸ περιβάλλον

Πέτρου Ἀ. Παναγιωτόπουλου*

Πρὶν ἀπὸ 12 χρόνια, τὸ 2011, ἡ βρετανικὴ τηλεόραση ξεκίνησε τὴν προβολὴ μιᾶς σειρᾶς ποὺ ἔμελλε νὰ γίνεῖ ἰδιαίτερα δημοφιλὴς. Πρόκειται γιὰ τὴ σειρά “Black Mirror” (Μαῦρος Καθρέφτης), στὰ περισσότερα ἐπεισόδια τῆς ὁποίας ἡ βασικὴ ιδέα ἀφοροῦσε τα ἐνδεχόμενα μετατοπίσεων στὴ χρήση ἢ τὴ λειτουργία τῶν διαθέσιμων ψηφιακῶν ἐργαλείων, ὥστε ὁ τεχνολογικός μας πολιτισμὸς νὰ ἐκβάλλει σὲ ἀναπάντεχες «νέες πραγματικότητες». Πέραν τοῦ εὐφάνταστου τῶν ἐπεισοδίων, ἓνα βασικὸ ἐρώτημα ποὺ πλανᾶται στὸν θεατὴ τους, ἀφορᾷ τὶς ἀποστάσεις μας ἀπὸ τὴν ψηφιακὴ δυστοπία ἢ ἀντίστοιχα τὸ ἐφικτὸ τῶν συγκεκριμένων μετασχηματισμῶν¹.

Ὁφείλουμε νὰ ἀποδεχθοῦμε ὅτι πρόκειται γιὰ μεταβολές μὲ μὴ ἀναστρέψιμο χαρακτήρα, ποὺ εἰσοδεύουν στὸ σύνολο τῆς ζωῆς μας καὶ τὴν ἐπηρεάζουν καθοριστικά. Ἡ νέα κανονικότητα ποὺ ἐπιβάλλει ἡ ψηφιακότητα ἀφορᾷ μεταξὺ ἄλλων καινοφανεῖς ἀξίες, πεποιθήσεις, γλῶσσα, αἵσθηση τοῦ ἀνήκειν καὶ μορφές αὐτο-ἐπιβεβαίωσης.

Αὐτοὶ οἱ προβληματισμοὶ εἶναι ὑπαρκτοὶ καὶ στὸν ἐκκλησιαστικὸ χῶρο, τόσο στὸ γενικώτερο ἐπίπεδο, σχετικὰ μὲ τὸ νέο ἥθος ποὺ διαμορφώνεται στὸ κοινωνικὸ καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸ σῶμα ἀπὸ τὴ χρήση τῶν νέων τεχνολογιῶν μέσων, ὅσο καὶ εἰδικώτερα στὴν ἀναδιάταξη τῆς

* Ὁ Πέτρος Ἀ. Παναγιωτόπουλος εἶναι Ἀναπλ. Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

1. Βλ. Δέσποινα Καταπότη (ἐπιμ.), *Black Mirror: Ὁ μαῦρος καθρέφτης τῆς ψηφιακότητας*, ἐκδ. Καστανιώτη, Ἀθήνα 2022· Ἴρις Λυκουριώτη, «Δημιουργικὴ ψηφιακὴ ἀπομάγευση καὶ τεχνολογικὴ πολυδεξιότητά», *The Books Journal* 141 (Ἀπρίλιος 2023), σ. 74.

ποιμαντικής πράξης, πού καλούμαστε νὰ ἐφαρμόσουμε, ἐξ αἰτίας τοῦ ἴδιου λόγου. Βέβαια, τὰ δύο αὐτὰ ἐπίπεδα δὲν εἶναι καθόλου ἀσύνδετα μεταξύ τους, μιᾶς καὶ ἡ ὥσμωση μεταξύ τῶν νοοτροπιῶν ἀτομικῆς, τοπικῆς καὶ κοινωνικῆς χρήσης τῶν ψηφιακῶν μέσων εἶναι σαφῶς εὐδιάκριτη.

Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν ὀφείλεται ἔπαινος στοὺς ἰθύνοντες τοῦ περιοδικοῦ *Θεολογία*, γιὰ τὴ σκέψη τους νὰ συνδέσουν τὴν ἐπέτειο τῶν 100 ἐτῶν ἔκδοσης μὲ ἓνα ἐπιβλητικὸ συνέδριο, στὸ ὁποῖο κεντρικὸ θέμα συζήτησης ἀποτελοῦν οἱ τεχνολογικὲς προκλήσεις γιὰ τὴ σύγχρονη ἐκκλησιαστικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωή. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν τονίζεται τόσο ἡ σημασία τῶν ψηφιακῶν ἀλλαγῶν στὸ σημερινὸ περιβάλλον ὅσο καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ εὐαισθησία ἀπέναντί τους.

Εἰσαγωγικά, ὀφείλουμε νὰ σημειώσουμε τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ παροῦσα συζήτηση γίνεται ἀκριβῶς ἐν μέσω τῶν ἀλλαγῶν αὐτῶν. Αὐτὸ σημαίνει ἂφ' ἑνὸς τὴν ἐξοικείωσή μας σὲ ἓνα μεγάλο ποσοστὸ μὲ τὸ ψηφιακὸ γίνεσθαι, ἂφ' ἑτέρου ὅμως δηλώνει ὅτι δὲν ἔχουμε τὴν ἀπαιτούμενη χρονικὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων, ὥστε νὰ μπορέσουμε νὰ ἀποτιμήσουμε μὲ κάποια σχετικὴ ἀσφάλεια καὶ νηφαλιότητα τὴ σημασία τους.

Δὲν θὰ πρέπει νὰ παραλείψουμε τὴ σημασία αὐτοῦ τοῦ γεγονότος: Ἡ ἱστορία καὶ ἡ ἐμπειρία μᾶς ἔχουν δείξει ὅτι ἡ ἀποδεδειγμένη σύνεση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ λόγου ὀφείλεται ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ στὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ λειτουργεῖ «δημοσιογραφικά», ἐν θερμῷ, ἀλλὰ προτιμᾷ νὰ ἀποφαίνεται ἐφ' ὅσον ὁ «κουρνιαχτὸς τῆς δημοσιότητας» κατακάθεται, τὰ πάθη εἶναι πιὸ ἥρεμα καὶ ἀποκαθίστανται οἱ συνθῆκες ἐκεῖνες πού εὐνοοῦν τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν φύχραιμη καὶ σφαιρικὴ ἐξέταση τῶν γεγονότων. Ὅπως ἔλεγε καὶ ὁ Hegel, «ἡ γλαύκα τῆς Ἀθηνᾶς (δηλαδὴ τῆς σοφίας) πετᾷ τὸ σούρουπο»².

Μία σοβαρὴ συνέπεια τῆς προαναφερθείσας συγκαιρικότητος ὅμως εἶναι καὶ ἡ ἀμφιθυμία ἀπέναντι στὸν κυκεῶνα τῶν ψηφιακῶν μεταβολῶν πού βιώνουμε, ἀκόμη –ἂν ὅχι καὶ ἰδίως– καὶ στὸ ἐκκλησιαστικὸ σῶμα. Ὁ λόγος καὶ ἡ πράξη μας ταλαντεύονται διαρκῶς μεταξύ τῆς «τεχνοφοβίας» καὶ «τεχνοφιλίας», ἂν θέλετε μεταξύ «τεχνοαισιοδοξίας»

2. Ἀπὸ τὸν πρόλογο τῶν *Στοιχείων τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου* (1820).

καί «τεχνοαπαισιοδοξίας». Χρησιμοποιούμε κατά κόρον τὰ διατιθέμενα ψηφιακά ἐργαλεία καὶ δαιμονοποιοῦμε τὸ μέλλον τῆς χρήσης τους. Προβληματιζόμαστε πολὺ σοβαρὰ γιὰ τὶς ἀλλαγές ποὺ ἐπιφέρουν στὴν ἀνθρωπολογία μας (καὶ ἴσως αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ ὑγιὲς καὶ ἐλπιδοφόρο σημεῖο τῆς ὅλης συζήτησης, μιᾶς καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς χώρος εἶναι ἀνάμεσα σὲ ἐκείνους ποὺ ἀνοίγουν τὸν ἀπαράιτητο προβληματισμὸ σὲ ἓνα μεγάλο εὖρος καὶ μάλιστα σὲ συνθήκες ἀκραΐας ἐσωστρέφειας ἕως καὶ αὐτισμοῦ τῆς ἐλλαδικῆς πραγματικότητας), ἀλλὰ ὁ λόγος μας εἶναι ἔτοιμος σὲ κάθε στροφῇ νὰ διολισθήσει στὴν πιὸ σχιζοειδῆ συνωμοσιολογία καὶ νὰ εὐτελισθεῖ κυνηγώντας ἀντικλησιαστικούς ἀνεμόμυλους.

Θὰ εἴμασταν ἄδικοι πάντως ἂν τόσο σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο ὅσο καὶ γενικώτερα χρεώναμε τὴν εὐθύνη ἀποκλειστικὰ στὴ λειτουργία τῶν νέων ψηφιακῶν μέσων. Στὶς περισσότερες τῶν περιπτώσεων, τὸ νέο ψηφιακὸ σκηνικὸ ἔρχεται νὰ ἀναδείξει ὑφιστάμενες παθογένειες ποὺ ἐνδημοῦν στὸν ἐκκλησιαστικὸν χώρο καὶ ἐνδεχομένως νὰ τὶς διογκώσει. Διότι ναὶ μὲν οἱ νέες τεχνολογίες εὐνοοῦν τὸν ἀτομικισμό, τὴν ἰδιωτικὴν πρόσβαση, τὴν ἀποσύνδεση ἀπὸ τὶς κοινωνικὲς συλλογικότητες κ.λπ., ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ συμβαίνει συνήθως εἶναι νὰ «παραβιάζονται ἀνοιχτὲς θύρες».

Μποροῦμε νὰ παραθέσουμε μία κατάσταση ἐδῶ, ἡ ὁποία εἶναι καὶ παραδειγματικὴ ἀλλὰ καὶ ἰδιαίτερα συνήθης. Πρόκειται γιὰ τὴν πρακτικὴν ποὺ ἀφορᾷ τὴν ἐνημέρωση τῶν πιστῶν, κυρίως σὲ σχέση μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν εἰδησεογραφία. Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ μονοπωλεῖ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος ἀφορᾷ τὴν ἐξωτερικὴν πλευρὰ τῶν γεγονότων, κατὰ βάση ὡς ἓνα εἶδος «πνευματικοῦ πρωινάδικου» (ἢ, ἂν προτιμᾶτε, «μεσημεριανάδικου»). Ποιοὶ κληρικοὶ συμμετεῖχαν στὶς πανηγύρεις, τί ἄμφια καὶ τί μανικετόκουμπα ἔφεραν, ποιές εἶναι οἱ «συμμαχίες» μεταξὺ ἀρχιερέων κ.λπ. Μία τυχαία περιδιάβαση σὲ ἠλεκτρονικὲς σελίδες ἱερῶν μητροπόλεων ἢ καναλιῶν ἐκκλησιαστικῆς ἐνημέρωσης θὰ μᾶς φέρει σὲ ἐπαφὴ μὲ μία θλιβερὴ πραγματικότητα: Τὰ γεγονότα τοῦ λειτουργικοῦ χρόνου συνοδεύονται ἀπὸ ὀρυμαγδούς δεκάδων (ἐνίοτε καὶ ἑκατοντάδων) εἰκόνων, ὀρισμένες ἀπὸ τὶς ὁποῖες περιλαμβάνουν στιγμιότυπα ἀπὸ τὸ ἱερὸ βῆμα καὶ δὴ κατὰ τὶς στιγμὲς τελέσεως «τῶν φρικτῶν μυστηρίων». Ἡ ἐκφώνηση «τάς θύρας πρόσχωμεν», ποὺ προηγεῖται, ἀγνοεῖται ἐν τοῖς πράγμασι παντελῶς καὶ μαζὶ

καὶ ἡ ἐπικαλουμένη της σοφία. Ἐμεῖς φροντίζουμε νὰ ἀνοίξουμε τὶς θύρες, παραδίδοντας ἀπερίσκεπτα τὸ μυστήριο στὴν κοινὴ θέα, ἂν ὅχι καὶ στὴ χλεύη, κοντολογίς «τὰ ἅγια τοῖς κυσί»³.

Ἀπὸ κοντά, μία ἄλλη μερίδα τοῦ πληρώματος ἐθίζεται συστηματικὰ στὴ θαυματολογία, τὴν προφητολαγνεία, τὴ συνωμοσιολογία καὶ ὅτι-δήποτε συναφὲς ἐξάπτει τὸ φανταστικὸ καὶ τὸ θυμικὸ, ὀργιζόμενη δηλαδὴ γιὰ «τοὺς προδότες ποὺ ξεπουλοῦν τὰ ἱερὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς παραδόσεως» καὶ τοὺς ἀνίκανους κληρικοὺς ποὺ διατηροῦν τὶς θέσεις τοὺς ἔναντι τῶν χαρισματικῶν γερόντων, τῶν ὁποίων ἡ ἀτομικὴ χάρη ποὺ ἔλαβαν τοὺς παρέχει ἀσμένως τὴ δυνατότητα νὰ ἐπιτελοῦν θαύματα, νὰ προλέγουν τὰ μέλλοντα καὶ νὰ ἐπιδίδονται στὴν πληροφόρηση καὶ τὴ διδασκαλία τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος. Ἡ μερίδα αὐτὴ τῶν πιστῶν, κατηφὴς καὶ ἀγανακτισμένη, συνδέει πλέον τὸ ἐκκλησιαστικὸ γεγονὸς μὲ μία θρησκευτικοῦ τύπου στράτευση καὶ ἀναμένει κάθε τόσο τὶς ἐπαγγελλόμενες καταστροφὲς ὅχι μὲ τὴν ἐσχατολογικὴ πασχάλια ἀναμονή, ἀλλὰ μὲ τὴν ἄγρια χαρὰ τῆς ἐπιβεβαίωσης – κατὰ μίμηση ἄλλων ὁμάδων ποὺ καταγγέλλονται ὡς «αἰρετικές».

Μὲ ἄλλα λόγια, εἶναι ἐμφανὲς πὼς ἡ σύγχρονη ἐλλαδικὴ πνευματικότητα ἐμφανίζει ποικίλα προβληματικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα μεγεθύνονται ἀπὸ δευτερογενεῖς παράγοντες. Τέτοιοι εἶναι τὰ ψηφιακὰ μέσα ἀλλὰ καὶ σημαντικὰ γεγονότα ὅπως ἡ πανδημία COVID-19. Γιὰ παράδειγμα, τὰ Μέσα Κοινωνικῆς Δικτύωσης (Μ.Κ.Δ. στὴ συνέχεια) εὐνοοῦν καὶ ἀναπτύσσουν ἕναν λόγο ἀκραῖο, πολλὰς φορὲς χυδαῖο, λόγο μίσους καὶ ὀλοκληρωτικῆς ἀπόρριψης τοῦ Ἑλλοῦ. Αὐτὸ τὸ θλιβερὸ φαινόμενο βρῖσκει συχνὰ τὴν κατ' ἀναλογίαν ἐφαρμογὴ του καὶ στοὺς χρήστες τῶν ἴδιων μέσων ποὺ ἐμφοροῦνται ἢ θεωροῦν πὼς ἐμφοροῦνται ἀπὸ ἐκκλησιαστικὸ πνεῦμα. Σὲ κάθε περίπτωσι, πρόκειται γιὰ μία κατ' ὄνομα μόνον ἐκκλησιαστικὴ χρῆσι τῶν μέσων αὐτῶν καὶ δυσφήμιση τοῦ τῶν χριστιανῶν ὀνόματος. Πολὺ συχνὰ ἡ διάθεση λεκτικῆς κακοποίησης τοῦ ἄλλου μετατρέπει τὰ διαδικτυακὰ *fora* σὲ ἀρένες, ἀκόμη καὶ στίς ἐκκλησιαστικὲς ἱστοσελίδες, ὅπου ἡ ἀνάπτυξη πόλωσης καὶ ἀκραίων συμπεριφορῶν τείνουν νὰ κανονικοποιηθοῦν. Ὅσο γιὰ τὴν πανδημία,

3. Ἀντίθετα μὲ τὸ Ματθ. 7, 6: «Μὴ δῶτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσί».

είναι πλέον ξεκάθαρο πώς, μαζί με τὰ ποικίλα προβλήματα ποὺ δημιούργησε, ἀποκάλυψε καὶ τὶς παθογένειες ποὺ μᾶς ταλαιπωροῦν⁴.

Τὸ κεντρικὸ ἐρώτημα βεβαίως ποὺ τίθεται ἔχει νὰ κάνει μετὰ τὴν ἐνδεδειγμένη ἐκκλησιαστικὴ στάση ἔναντι τῶν καινοφανῶν αὐτῶν φαινομένων. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἡ νοοτροπία τοῦ εὐρύτερου κοινωνικοῦ περιβάλλοντος δὲν εὐνοεῖ δραστικὲς καὶ κεντρικὰ σχεδιαζόμενες λύσεις καὶ κυρίως ἀπαγορεύσεις. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἀποτελεῖ μία δημοκρατικὰ εὐπρόσδεκτη ἐξέλιξη, ἐπιτρέπει ὥστόσο ἕναν ἐκτεταμένο ἐκπροτε-
 σταντισμὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἥθους, ὅπου ἡ λειτουργία καὶ ἡ δυνα-
 μική τοῦ πληρώματος τῆς νοητῆς νηὸς τῆς Ἐκκλησίας ὑποβαθμίζονται ἔναντι ἀτομικῶν ἐπιδιώξεων καὶ συμφερόντων διάφορων ὑποομάδων.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ὅμως, ἡ φύση τῶν ζητημάτων, ἔτσι ὅπως ἐκτέθηκαν, φανερώνει καὶ μία ἄλλη δυνατότητα παρέμβασης. Καὶ αὕτη εἶναι ἀκριβῶς ἡ συνέχιση καὶ μᾶλλον καὶ ἡ ἐντατικοποίηση τῆς καλλιέργειας ἐνὸς αὐθεντικοῦ εὐαγγελικοῦ ἥθους. Ἐὰν δηλαδὴ ἀποδεχθοῦμε ὅτι ἡ ρίζα τῶν ζητημάτων ποὺ μᾶς ἀπασχολοῦν βρίσκεται σὲ μία στρεβλὴ καὶ μᾶλλον παρεξηγημένη πρόσληψη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μυστηρίου, ἡ συνεπὴς καὶ φιλότιμη ἐργασία τῶν ἐργατῶν τοῦ Ἀμπελῶνος τοῦ Κυρίου πρὸς τὴν καταλλαγὴ τῶν παθῶν, τὴν εὐσπλαχνία πρὸς τὸν πλησίον καὶ τὴν ἀνάπτυξη πνεύματος ἀγάπης καὶ συναντίληψης, παρὰ τὶς ἀναπόφευκτες διαφορὲς μετὰ τὰ ἄλλα μέλη μετὰ τὰ ὅποια μᾶς ἐνώνει τὸ Κοινὸ Ποτήριον, θὰ ἔχει ὁρατὰ ἀποτελέσματα καὶ ἐμφανεῖς καρποὺς καὶ στὸ ζήτημα τῆς χρήσης τῶν ψηφιακῶν μέσων.

Μιὰ ὑγιὲς ἐνορία, λ.χ., στὴν ὁποία ποιμένας καὶ πιστοὶ ἀποτελοῦν οἰκογένεια καὶ ἀντιμετωπίζουν τὰ προβλήματα ποὺ ἀναφύονται ἀπὸ κοινοῦ, θὰ βρεῖ τὸν βηματισμὸ τῆς καὶ στὰ ζητήματα ἐπιμέλειας τῆς ψηφιακῆς εἰκόνας ἑαυτοῦ ἢ τῶν πειρασμῶν ποὺ δημιουργοῦν οἱ δυνατότητες τῆς ψηφιακῆς ἐνοριακῆς δράσης. Ἀντίθετα, σὲ ἕνα περιβάλλον στὸ ὁποῖο τὰ μέλη ἀλληλοὑποβλέπονται, ἀνεχόμενοι ὁριακὰ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον καὶ μετὰ τὸ αὐτὸ καὶ τὴν ψυχὴ σὲ ἐξωενοριακὲς αὐθεντίες,

4. Βέβαια, τέσσερα μόλις χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκδήλωση τῆς πανδημίας στὴ χώρα μας, συνέβη ἡ ἀδιανόητη καὶ ἐκτεταμένη συκοφάντηση ἐνὸς γεγονότος ποὺ διακρίνει ταυτοτικὰ τὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία: ἡ σύγκληση τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου. Μολονότι ἡ ἄρνηση στὴ Σύνοδο δὲν ὀφειλόταν σὲ κάποιο συγκεκριμένο καὶ σημαντικὸ θέμα τῆς, ἦταν ἕνας σαφὴς προάγγελος τῆς πολλαπλῆς διαίρεσης ποὺ βίωσε τὸ ἐκκλησιαστικὸ σῶμα κατὰ τὴν πανδημία.

θά ταλανισθοῦν καὶ θά συμμετέχουν στὸ κλίμα τοῦ «ψηφιακοῦ φυλετισμοῦ», μὲ τοξικὲς ἀναρτήσεις κατὰ τῶν «ἀντιπάλων».

Ἐκτὸς αὐτῶν ὥστόσο, ἡ περίοδος τῆς πανδημίας μᾶς ἔδειξε ὅτι μποροῦν νὰ ἐφαρμοσθοῦν καὶ ἄλλες μέθοδοι. Στὸ καινοφανὲς ζήτημα τῆς «ψηφιακῆς εἰσπήδησης», γιὰ παράδειγμα, ἡ ἐλλαδικὴ Ἐκκλησία ἀπέστειλε διαμαρτυρία σὲ ἄλλη τοπικὴ Ἐκκλησία, ἱεράρχης τῆς ὁποίας ἀπηύθυνε διαδικτυακὲς συμβουλὲς σὲ πιστοὺς ποὺ βρίσκονται ἐκτὸς τῆς Ἐπαρχίας καὶ τῆς χώρας του. Κάποιοι Μητροπολίτες ἐπίσης ὄρισαν συγκεκριμένες Ἐνορίες ἀπὸ τίς ὁποῖες θά ἐπιτρεπόταν ἡ ψηφιακὴ μετάδοση τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν καὶ τῶν θείων κηρυγμάτων ποὺ τίς συνοδεύουν, κατὰ τὸ διάστημα τοῦ κλεισίματος τῶν ἱερῶν ναῶν, ὥστε νὰ ἀποφευχθεῖ ἡ διάχυση τῶν κακοφωνιῶν ποὺ θά ἐπέτειναν τὸ αἶσθημα σύγχυσης καὶ ἀβεβαιότητος τῶν πιστῶν.

Στὸ πνεῦμα αὐτό, τὸ ὁποῖο ἐνδεικτικὰ καὶ μόνο παραθέτουμε, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἐνισχυθεῖ καὶ νὰ ἐνταθεῖ ἡ ποιμαντικὴ πράξη τῆς διοικούσας Ἐκκλησίας. Ἡ σύσταση εἰδικῶν ὀργάνων ποὺ θά μελετοῦν ἐνδελεχῶς τὰ συναφῆ ζητήματα καὶ θά προβαίνουν σὲ ἀντίστοιχες προτάσεις θεραπείας τοὺς ἀποτελεῖ μᾶλλον προαπαιτούμενο γιὰ τίς τοπικὲς Μητροπόλεις καὶ κυρίως τὴν Ἱερὰ Σύνοδο. Ἦδη τὰ προγράμματα ποὺ ἐκπονεῖ τὸ Ἰδρυμα Ποιμαντικῆς Ἐπιμορφώσεως τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς καὶ μαζὶ ὑλοποιεῖ σὲ ὅλη τὴν ἐπικράτεια (τῆς Κρήτης καὶ τῆς Δωδεκανήσου συμπεριλαμβανομένων), μὲ τὸν πρωτοποριακὸ γιὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ δεδομένα χαρακτήρα τοὺς (ἀλλὰ καὶ σπάνιο γιὰ τὰ δεδομένα τῆς χώρας), ἀποτελοῦν ἓνα λαμπρὸ παράδειγμα πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή, ποὺ ἀξίζει μίμησης καὶ ἐπέκτασης μὲ εἰδικὰ Σεμινάρια, Συνέδρια, ἐκδόσεις κ.λπ.

Ἡ παράδοσή μας ἔχει –δόξα τῷ Θεῷ– ἓνα πνεῦμα πλούσιο καὶ καρποφόρο καὶ γι' αὐτὰ τὰ θέματα. Παρ' ὅλο ποὺ τέτοιου εἴδους ζητήματα δὲν εἶχαν προκύψει στὸ παρελθόν, θά εἴμαστε πραγματικὰ ὑπόλογοι ἐὰν δὲν ἀξιοποιήσουμε αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἢ ἂν σταθοῦμε ἀπέναντί του σὰν τὴν ἄκαρπη συκιὰ τοῦ Εὐαγγελίου⁵. Πιὸ συγκεκριμένα, ἀξίζει καὶ ἐδῶ νὰ θυμηθοῦμε ὅτι τὸ ἐκκλησιαστικὸ πνεῦμα, ὅταν εἶναι ζωντανὸ καὶ θέλει νὰ εἶναι παραγωγικὸ, δὲν δειλιάζει ἀπέναντι στὶς ἐξωτερικὲς καὶ κοινωνικὲς προκλήσεις, ἀλλὰ τὸυναντίον τίς βλέπει ὡς μοναδικὴ εὐκαιρία

5. Ματθ. 21, 18-22· Μάρκ. 11, 12-14 καὶ 20-26.

νὰ ἀναδείξει τὰ ζωογόνα νάματα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Δὲν εἶναι οὔτε φοβικὸ οὔτε δουλοπρεπές. Δὲν θέλει νὰ εἶναι οὔτε ἀνέμελα αἰσιόδοξο οὔτε καταστροφολογικό. Προβληματίζεται, δὲν παραιτεῖται ἀπὸ τὴν προσευχητικὴ στάση γιὰ τὴν εὔρεση τῶν λύσεων, ἀποκρούει τὶς ἐξαρτήσεις τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ ἀναδεικνύει τὴν ἐν ἡμῖν ἐλπίδα, μὲ μετριοπάθεια καὶ μὲ σεβασμὸ πρὸς κάθε διαλεγόμενον⁶, σὲ κάθε ἐποχή.

Ὁ Μέγας Βασίλειος, λ.χ., διδάσκει νὰ χρησιμοποιοῦμε τὰ τεχνήματα, τὰ προϊόντα τῆς τεχνολογίας, γιὰ τὴν ἀσθένεια τῆς φύσης μας, εἰς δόξαν Θεοῦ καὶ κατὰ τὸν τύπον τῆς ἐπιμελείας τῆς ψυχῆς μας. Ὁ Γρηγόριος Νύσσης εἶναι πιὸ ἐμφατικὸς σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο, θεωρώντας σχεδὸν ὑποχρεωτικὴ τὴ χρήση τους, γιὰ παρόμοιους λόγους. Ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς ἐφιστᾷ τὴν ἀνάλογη προσοχή, ἐπιδεικνύοντας μαζί καὶ εὐχαριστιακὸ πνεῦμα⁷.

Ἐπανερχόμενοι τῶρα στὸ πεδίο τῶν προτάσεων μιᾶς ὁλοκληρωμένης κατὰ τὸ δυνατόν ποιμαντικῆς προσέγγισης τῶν ψηφιακῶν μέσων, θὰ λέγαμε ὅτι ἀπαιτεῖται κατ' ἀρχὴν ἡ συνειδητοποίηση τῶν ζητημάτων ποὺ ἀνακύπτουν, τόσο στὸν βαθμὸ ποὺ εἶδαμε προηγουμένως ὅσο καὶ σὲ μία γενικώτερη θέαση. Γιὰ παράδειγμα, εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ἐπίγνωση τοῦ γεγονότος πὼς ὁ κυβερνοχώρος συνιστᾷ ἓνα νέο κυρίαρχο περιβάλλον νοσηματοδότησης τοῦ βίου, ἡ ὁποία ἐκδηλώνεται κατὰ βάση ἀτομοκεντρικά, καθὼς παρατηρεῖται ἀδυναμία συγκρότησης κοινωνικοῦ νοήματος· ἀκόμη δημιουργοῦνται τυποποιημένα ἀρνητικὲς συμπεριφορὲς τῶν χρηστῶν τῆς ψηφιακῆς ἐπικοινωνίας. Ἡ παρουσία ἐνσυναίσθησης καὶ εὐαισθησίας, λ.χ., δείχνει ἀδύναμη ἐνῶ εὐνοεῖται ἡ ψυχρότητα καὶ ἡ ἀπάθεια. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς κατὰ κανόνα ψευδο-οικειότητας ὑπονομεύει ἐπίσης μακροπρόθεσμα τὴν αὐθεντικὴ ἐγγύτητα. Ἡ «κατασκόπευση» τῶν σκηνοθετημένων ζωῶν τῶν ἄλλων στὰ Μ.Κ.Δ. καλλιεργεῖ τὴ μικροψυχία. Ὁ μικρο-στόχος ποὺ θέτουν τὰ ἄτομα, ἡ ἀπηνὴς καταδίωξη τῆς πλήξης,

6. Πρβλ. Α' Πέτρο. 3, 15.

7. Βλ. ἀντίστοιχα Μ. Βασιλείου, *Ὅροι κατὰ πλάτος* 55, 1, 2, PG 31, 1043B, 1044B· Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου* 7, PG 44, 140D-144A· Γρηγορίου Παλαμᾶ, *Ὑπὲρ τῶν Ἱερῶς Ἠσυχάζόντων* 2, 1, 26· Π. Χρήστου (ἐπιμ.), *Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, Συγγράμματα*, τόμ. Α', Θεσσαλονίκη 1962, σ. 488. Πρβλ. Al. Torrance, «Οὐδὲν καινὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον; Ἀρχὲς μιᾶς Ὁρθόδοξης προσέγγισης τῆς τεχνολογίας καὶ τῆς καινοτομίας», μετᾶφρ. Ν. Μανωλόπουλος, *Σύναξη* 147 (Ἰούλιος-Σεπτέμβριος 2018), σ. 22.

δὲν ἐπιτρέπει τὸν ἀναστοχασμὸ καὶ τὴν εὐκαιρία νὰ ἀφουγκρασθοῦμε τὸν ἑαυτὸ μας⁸.

Οἱ χρήστες ἐμπλέκονται σὲ νέες μορφές ἐμπορευματοποίησης ἐνῶ ὑπόκεινται καὶ σὲ προσδιορισμοὺς τῆς χρήσης ἀπὸ διάφορους ἀλγορίθμους – οἱ ὅποιοι μάλιστα ἐξατομικεύονται γιὰ κάθε χρήστη, κάτι ποὺ ἐνισχύει τὴν ὑποκειμενικότητα καὶ σὲ ἕναν βαθμὸ τὴν παραπληροφόρηση. Ἀντίστοιχη ἐξατομίκευση προκύπτει καὶ ἀπὸ τὴν σχεδὸν ἀποκλειστικὴ ἔνταξη σὲ ὁμάδες ὁμοϊδεατῶν, συνήθεια ποὺ νοθεύει τὴν ἀληθῆ ἐπικοινωνία καὶ συνάντησιν⁹. Πρόκειται γιὰ τὴ χάραξη νέων διαχωριστικῶν γραμμῶν, ποὺ ἐπιτείνει τὸν ἀλληλοαποκλεισμό, τὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸν διαφορετικὸ συνάνθρωπο καὶ τὴν ἀδιαφορία γιὰ τοὺς καημούς του, ἐνῶ ἀποτρέπει τὴν ἔκσταση ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ χάριν τῶν ἀναγκῶν του. Ἰδιαίτερα οἱ εὐάλωτοι ἐξαφανίζονται ἀπὸ τὸν ὀρίζοντά μας.

Οἱ προκλήσεις αὐτὲς γιὰ τὴν ἠθικὴ ὑπόσταση τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου ἀπαιτοῦν ὑπεύθυνες ἀπαντήσεις ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία. Ἡ ἴδια ἡ ζωὴ τῆς ἀποτελεῖ ἐξ ἄλλου μία ὑπερτεχνολογικὴ ὑπερσύνδεση μὲ τὸ παρελθόν, τὸ μέλλον, τὸ ἐπέκεινα καὶ τὴν οἰκουμένη τῶν παιδιῶν τοῦ Δημιουργοῦ. Καὶ πλέον τό «ταξίδι» τῆς πρὸς τὰ ἔσχατα ἀποκτᾷ καὶ μία ψηφιακὴ διάσταση, ποὺ ἀφορᾷ μεγάλο μέρος τοῦ Σώματός της.

Κατὰ βάση αὐτὸ σημαίνει ἐνεργοποίηση τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας της, ποὺ θὰ ἐπιτρέψει κατ' ἀρχὰς μία ἄλλη στάση ἀπέναντι στὰ πράγματα – στάση κυριολεκτικὰ ὡς ἐπιβράδυνση τοῦ ραγδαίου χρόνου τῆς ἐποχῆς, τῆς «ἀσθένειας τῆς ταχύτητας» δηλαδὴ τῶν καιρῶν μας· μία παύση ποὺ θὰ ἐπιτρέψει τὴν ἀπαραίτητη (καὶ νηπτικῶν χαρακτῆρος) αὐτοεξέταση καὶ διερώτηση τοῦ ἑαυτοῦ σχετικὰ μὲ τὶς ἐπιθυμίες καὶ τὰ πάθη του, πέραν τῆς ὑπαγόρευσης τῶν ἀλγορίθμων, ὥστε νὰ καταφέρει νὰ τὰ ἀντιμετωπίσει. Σημαίνει ἐπιπλέον καὶ τὴν ἀνάδειξη τῆς ἄσκησης ὡς πολύτιμης μεθόδου ἀντίστασης στὴν εὐκολία, αὐτοκαθορισμοῦ καὶ ἐπανεύρεσης τοῦ οὐσιαστικοῦ¹⁰. Ἐνδεχομένως, καὶ στὴ γραμμὴ αὐτή,

8. Βλ. Θ. Τάσης, *Ψηφιακὸς ἀνθρωπισμός. Εἰκονιστικὸ ὑποκείμενο καὶ τεχνητὴ νοη-μοσύνη*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2019, σσ. 28, 33-36.

9. Πρόκειται γιὰ τὸ φαινόμενο τῶν «θαλάμων ἀντήχησης». Βλ. περισσότερα στὸ ἄρθρο μας «Δημόσιος Χῶρος & Μέσα Κοινωνικῆς Δικτύωσης: Νέες δυνατότητες πολιτικοποίησης, "θάλαμοι ἀντήχησης" ἢ *fora* νεολαϊκισμοῦ; Ὁ δημόσιος χώρος ἄλλοτε καὶ τώρα», *Σύναξη* 162 (Ἀπρίλιος-Ἰούνιος 2022), σσ. 42-48.

10. Βλ. Θ. Τάσης, *ὁ.π.*, σσ. 14, 17-18. Ἄς σημειωθεῖ ἐπιπρόσθετα, ὅτι ἡ συζήτηση γιὰ τὴ

μπορεί να εφαρμοσθεί και η «ψηφιακή σιγή» ως μία μορφή «ψηφιακής αποτοξίνωσης», όχι σαν φυγή ή έθελοτυφλία μπροστά στην πραγματικότητα αλλά ευκαιρία αναστοχασμού και αυτοεξέτασης¹¹.

Στο χάος του ψηφιακού κόσμου, η ίδια η αλήθεια αποκτά μία προσιτή αξία. Η ανάδειξη της έγκυρότητας στην πληροφόρηση δεν αποτελεί απλώς ένα θεωρητικό δικαίωμα και καθήκον σήμερα, αλλά κατέχει μία καιρία ήθικη και κοινωνική διάσταση: Είναι διαπιστωμένο ότι η ώθηση στις ακρότητες και η έξαψη των παθών στηρίζονται σε κακοποιήσεις της αλήθειας και σε χονδροειδή υποβολιμαία κατασκευάσματα μετααλήθειας. Η αποκατάσταση των γεγονότων –συνεπώς– φέρει έναν έξαγνιστικό και μαζί απολυτρωτικό χαρακτήρα¹². Πρόκειται δε για μία κανονική μάχη, στην οποία όμως σεβόμαστε κάθε άνθρωπο ακριβώς γιατί αναγνωρίζουμε τον σύνθετο χαρακτήρα της πραγματικότητας και την ανθρώπινη αδυναμία¹³.

Οι λύσεις που προτείνονται στα ζητήματα αυτά πολλές φορές γεννούν νέα προβλήματα. Για να μη συμβεί αυτό, απαιτείται η κατάλληλη πνευματική προετοιμασία των πιστών που ενεργοποιούνται στην ψηφιακή επικοινωνία. Οφείλουμε λ.χ. να μάθουμε να είμαστε ανταποκρίσιμοι και όχι αντιδραστικοί, να αντιστεκόμαστε στους πειρασμούς των καταγιεστικών αναρτήσεων και “likes”, να μην ενδίδουμε στο θάμπωμα από το επιφανειακό, να μη λησμονούμε την αξία της φυσικής παρουσίας, να βρίσκουμε την αληθή ποιότητα της επικοινωνίας μόνο μέσω της αυθεντικής αγάπης, του ολοκληρωτικού δοσίματος, του μοιράσματος¹⁴, της προσωπικής συστολής χάριν της Έκκλησίας¹⁵ και εν τέλει της θυσίας.

σημασία της άσκησης ως εργαλείου του πνευματικού εξορθολογισμού της χρήσης των ψηφιακών μέσων, μπορεί να λειτουργήσει και ως έμφανές παράδειγμα για τον ευρύτερο ρόλο της ίδιας της άσκησης στις μέρες μας.

11. Έξ άλλου και ο Ίδιος ο Ίησους παρουσιάζεται να έχει στα Ευαγγέλια στιγμές απόσυρσης, περισυλλογής και προσευχής.

12. Πρβλ. *Ιω.* 8, 32: «γνώσεσθε την αλήθειαν, και η αλήθεια έλευθερώσει ύμᾱς».

13. Πρβλ. το συμπέρασμα του γνωστού διαγράμματος Dunnig-Kruger, για τη σχέση μεταξύ γνώσης και αυτοπεποίθησης.

14. Το μοίρασμα δεν είναι έξ άλλου τίποτε άλλο παρὰ η έκδήλωση της θείας αγάπης στον κόσμο μας.

15. Πρβλ. τὰ λόγια του Προδρόμου, εκείνου που αποτελεί το πρότυπο της έθελούσιας απόσυρσης από τό «πρώτο πλάνο», όταν αναφέρεται στον Μεγάλο Έρχόμενο: «έκείνον δει αύξάνειν, έμὲ δὲ έλαττοῦσθαι» (*Ιω.* 3, 30).

Ὁφείλουμε τὴν (αὐτο)εξέταση σὲ αὐτὰ ποὺ μᾶς ἀρέσουν στὸν παγκόσμιο ἰστό καὶ τὴ διαρκῆ ἐμπιστοσύνη στὸ ἔργο τοῦ ἁγίου Πνεύματος, στὴ χάρι Του ποὺ ἐνεργεῖ ἀόρατα καὶ στὴ συνακόλουθη ἐπίγνωση ὅτι δὲν ἐπηρεαζόμαστε μόνον, ἀλλὰ συνάμα ἐπηρεάζουμε καὶ ἄλλους: Στὴν ἀναπόφευκτη διασύνδεση ποὺ ἀποκτοῦμε μὲ τὸ κοινωνικὸ σύνολο, καθένας ἀπὸ ἐμᾶς εἶναι δυνάμει ἓνας influencer σὲ τοπικὸ ἐπίπεδο, ἓνας «ἐπηρεαστής» ποὺ πολλὰ μπορεῖ νὰ κάνει γιὰ νὰ ἀλλάξει τὰ πράγματα – καὶ αὐτὸ ἐπιφέρει μία εὐθύνη, καὶ γιὰ τὸ καθῆκον μας πρὸς τὸν εὐαγγελισμό ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ποιότητα τοῦ λόγου μας¹⁶.

Ὁφείλουμε νὰ σπουδάζουμε τὸν ψηφιακὸ αὐτοέλεγχο, ἂν θέλουμε νὰ δίνουμε τὴ μαρτυρία τοῦ αὐθεντικοῦ χριστιανικοῦ ἥθους στὴν ψηφιακὴ ἀλληλεπίδραση: νὰ παραμένουμε γρήγοροι στὸ νὰ ἀκοῦμε καὶ ἀργοὶ στὸ νὰ μιλοῦμε καὶ νὰ ὀργιζόμαστε¹⁷. Μποροῦμε νὰ ἐφαρμόσουμε καὶ κυρίως νὰ ἐμπνεύσουμε μία ὑγιὴ χρήση τῆς ψηφιακῆς ἐπικοινωνίας, ἀντιστρέφοντας τὶς κοσμικὲς προτεραιότητες τοῦ διχασμοῦ καὶ τοῦ ναρκισσισμοῦ. Μὲ τὴ βαθεῖα πεποίθηση ὅτι τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο «εἶναι φτιαγμένο» γιὰ δημιουργία σχέσεων καὶ κοινοτήτων, ἀποδεχόμενοι τοῦ γεγονότος ὅτι πίσω ἀπὸ καλώδια, ὀθόνες καὶ μηχανὲς ὑπάρχουν ἄνθρωποι καί, μὲ ἄσκηση σύνεσης, εἶναι δυνατόν νὰ μὴν ἐγκαταλείπει ἡ σπλαχνικότητα τὸ πνεῦμα μας ὅσο εἴμαστε χρήστες καὶ οἱ συνδέσεις νὰ ἐξελίσσονται σὲ ἀληθινὲς συναντήσεις.

Ἵσως πρέπει νὰ ἀναθεωρήσουμε, γιὰ ποιμαντικούς καὶ ἀνθρωπιστικούς λόγους καθαρὰ, τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον προσεγγίζουμε τὴν κοινωνικὴ χρήση τῶν Μ.Κ.Δ.: Νὰ ἀποδεχθοῦμε κατ' ἀρχὴν δηλαδὴ ὅτι εἰδικὰ τὰ περισσότερα μοναχικὰ καὶ περιθωριοποιημένα ἄτομα συχνὰ στρέφονται σὲ ψηφιακοὺς χώρους γιὰ νὰ γευθοῦν τὸ βίωμα τῆς κοινότητας, τὴν ἔνταξη καὶ τὴν πληρότητα τῆς ἀλληλεγγύης· νὰ ἀναγνωρίσουμε ἀκόμη ὅτι ἡ κοινωνικότητα τῶν ἡμερῶν μας, στὸν βαθμὸ ποὺ ἀναπτύσσεται μέσῳ τῶν Μ.Κ.Δ., ἔχει μεγαλύτερο ἀντίκτυπο στὶς ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων

16. Ἡ συγκεκριμένη εὐθύνη περιλαμβάνει ὅπωςδήποτε καὶ τὸν προβληματισμό, τὸν ἀναστοχασμὸ καὶ τὴν αὐτοκριτικὴ τόσο γιὰ τὴν ποιότητα ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἐμβέλεια τοῦ λόγου μας.

17. Ἰακ. 1, 19: «Ὡστε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοί, ἔστω πᾶς ἄνθρωπος ταχὺς εἰς τὸ ἀκοῦσαι, βραδὺς εἰς τὸ λαλῆσαι, βραδὺς εἰς ὁργὴν».

καὶ εἶναι συχνὰ πιὸ ἀποτελεσματικὴ στὴ μεταμόρφωση τοῦ κόσμου ἀπὸ μία ἐπιφανειακὴ συζήτηση σχετικὰ μὲ ιδέες ἢ ἄλλες ἔννοιες.

Ἡ οὐσία τῶν προκλήσεων ἔχει βέβαια καὶ περισσότερο πρακτικὲς πλευρές. Αὐτὲς ἔχουν νὰ κάνουν, λ.χ., μὲ τὸν προσδιορισμὸ τοῦ πλησίον στὶς πλατφόρμες ψηφιακῆς ἐπικοινωνίας, τὸ εἶδος τῆς ἀνθρωπιᾶς ποὺ μπορεῖ νὰ ἐκφρασθεῖ ἀπὸ τὴν παρουσία μας σὲ αὐτά, τὸ βάθος τῆς ἐπικοινωνίας ποὺ μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ, οἱ πλευρὲς τῆς πίστεως καὶ τῆς μαρτυρίας τῆς ποὺ μποροῦν νὰ ἀναδειχθοῦν κ.ἄ. Ἐνδεχομένως νὰ ἀργήσουμε νὰ βροῦμε τὶς κατάλληλες ἀπαντήσεις, ἀλλὰ δὲν μποροῦμε νὰ παραμένουμε ἄπρακτοι στὸ μεταξύ. Ἐφ' ὅσον ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος βρίσκει κυρίως μέσα στὸν ψηφιακὸ κόσμο, ἢ ἀποφυγὴ τῆς παρουσίας μας σὲ αὐτὸν συνιστᾷ σημεῖο πνευματικῆς ὁκνηρίας ἔναντι τῆς ἱεραποστολικῆς μας εὐθύνης νὰ ὑπάρξουμε ὡς πλησίον καὶ στὴν καινοφανῇ αὐτῇ διάσταση¹⁸.

Ὅπως συμβαίνει ὅμως καὶ μὲ τὴν περιπέτεια τῆς πνευματικῆς ζωῆς, οἱ στόχοι αὐτοὶ ἀποκτοῦν νόημα ἐφ' ὅσον ἐκβάλλουν στὸν πλησίον – ἐν προκειμένῳ ἂν στὶς σημερινές «ψηφιακὲς λεωφόρους» κατορθώσουμε νὰ λειτουργήσουμε ὡς «ἀγαπημένοι γείτονες» καὶ πραγματικὰ παρόντες στὴ ζωὴ ὅσων συνδέονται ἠλεκτρονικὰ μαζί μας. Πρέπει νὰ συνειδητοποιήσουμε ὅτι μία σημαντικὴ πτυχὴ τοῦ γενικώτερου ἱεραποστολικοῦ μας χρέους ἀφορᾷ τὴν ἐπανανακάλυψη τῆς συνάντησης μὲ τὸν ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς μας (εἰδικώτερα τοὺς νέους) στὰ ψηφιακὰ μέρη ποὺ συχνάζει.

Ὅφείλουμε νὰ ἀναγνωρίσουμε καὶ κυρίως νὰ διακρίνουμε τὶς νέες ἀνάγκες ποὺ ἔχουν πλέον οἱ συνάνθρωποί μας στὸ διαδικτυακὸ περιβάλλον τῆς ἐποχῆς. Στὴν ἀγριότητα τῆς συνήθους ὀξύτητος, ἔχουμε χρέος νὰ ἐργαζόμαστε γιὰ τὴν οἰκοδόμησις ἐνὸς ἡθους σεβασμοῦ, διαλόγου καὶ φιλίας καὶ νὰ διαδίδουμε μὲ τὸ παράδειγμά μας τὴν ἐν ἡμῖν ἐλπίδα στὶς σημερινὲς συνθήκες, μὲ πνεῦμα μετριοπάθειας καὶ σεβασμοῦ πρὸς κάθε συνομιλητὴ μας¹⁹.

18. Καὶ φυσικὰ ἡ εὐθύνη αὐτὴ δὲν βαρύνει ὅλα τὰ μέλη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος στὸν ἴδιο βαθμὸ, ἀλλὰ ἐπιμερίζεται ἀνάλογα μὲ τὴ θέση καὶ τὸ χάρισμα ἐκάστου.

19. Βλ. Α' Πέτρ. 3, 15: «ἔτοιμοι δὲ αἰεὶ πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος μετὰ πραύτητος καὶ φόβου».

Λένε ότι μέσα από μία κρίση δεν βγαίνουμε οί ἴδιοι, ἀλλὰ κυρίως δὲν βγαίνουμε μόνοι μας. Ἡ συλλογικὴ δράση εἶναι ἀπαραίτητη, καθὼς ἐπιτρέπει τὶς ἀλληλοσυμπληρώσεις καὶ τὶς ἀναπληρώσεις τῶν ὑστερημάτων κάθε ξεχωριστοῦ μέλους²⁰. Δὲν εἶναι μόνο τὸ μέγεθος τῆς πρόκλησης ποὺ καλεῖ γιὰ κάτι τέτοιο ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάγκη λύτρωσης ἀπὸ τὸν ἐγωκεντρισμό, ἡ ἐξοδος ἀπὸ τὸν ἑαυτό, τὸ ἄνοιγμα στοὺς ἄλλους καὶ ἡ συνάντηση μαζί τους σὲ μία πορεία ἐμπλουτισμοῦ τῆς ὑπαρξῆς, πρὸς τὴν ἐπανανακάλυψη τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἐνότητας.

Ἀναμφίβολα λοιπόν, οἱ στάσεις ποὺ προαναφέραμε θὰ εἶναι περισσότερο λυσιτελεῖς, ἐφ' ὅσον καλλιεργηθοῦν στὸ ἐργαστήριό τῆς ζωντανῆς ἐνοριακῆς κοινότητος²¹. Ἡ Ἐκκλησία χτίζεται μέσα ἀπὸ τὴν ἐπικοινωνία καὶ φέρει τὴν ἐπείγουσα εὐθύνη σὲ ἓναν κόσμον κατακλυσμοῦ τῆς ἐπικοινωνίας, ὥστε νὰ μὴν ὑστερήσει στὴ δημιουργία χώρων «ψηφιακῆς ἐγγύτητας» καὶ νὰ ἀναπτύξει τὸν ποιμαντικὸ τῆς ρεαλισμό, υἱοθετώντας καὶ ἐφαρμόζοντας ἐκεῖνη τὴ δημιουργικὴ καὶ ἐποικοδομητικὴ προσέγγιση ποὺ θὰ εἶναι σὲ θέση νὰ προωθήσει μία νοοτροπία καταλλαγῆς, κατανόησης καὶ οὐσιαστικοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο.

Αὐτὸ βέβαια προϋποθέτει ὅτι οἱ ἀρχὲς ποὺ εὐαγγελίζεται θὰ εἶναι (τοῦλάχιστον ὡς ἀπτοὶ στόχοι) ἐμφανεῖς στὴ ζωὴ τῆς, γιὰ νὰ καταφέρει νὰ εἶναι πειστική. Νὰ υφίσταται, μὲ ἄλλα λόγια, ἐκεῖνη ἡ ἀτμόσφαιρα ὅπου ἐνθαρρύνεται ἡ ἀμοιβαία συνάντηση ὡς ἀμοιβαία ἀκρόαση, ὑπερβαίνονται οἱ διαιρέσεις καὶ οἱ ἄνθρωποι μαθητεύουν στὰ ἰδεώδη τοῦ διαλόγου καὶ τοῦ ἀλληλοσεβασμοῦ. Νὰ ἀναγνωρίζεται ἡ ἀξία κάθε προσώπου, ὡς κόσμου ποὺ χρήζει προσοχῆς καὶ σεβασμοῦ καὶ ὡς ὄντος ποὺ προσφέρεται γιὰ σχέση καὶ συνεργασία, μὲ διάρκεια καὶ σὲ βάθος.

20. Πρβλ. Κολ. 2, 19: «καὶ οὐ κρατῶν τὴν κεφαλὴν, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα διὰ τῶν ἀφῶν καὶ συνδέσμων ἐπιχορηγούμενον καὶ συμβιβαζόμενον αὖξει τὴν αὔξησιν τοῦ Θεοῦ».

21. Μολονότι ἡ φυσικὴ παρουσία ὑπερτερεῖ σαφῶς ἔναντι τῆς ψηφιακῆς ἐπικοινωνίας, ἂς μὴ λησμονοῦμε ὅτι ἡ σχέση ποὺ διατηροῦσε ὁ Ἀπ. Παῦλος μὲ τὶς κοινότητες ποὺ ἱδρυσεν συντηροῦνταν καὶ μέσα ἀπὸ τὶς Ἐπιστολές του. Γιὰ τὴ διαλεκτικὴ τῶν δύο μορφῶν ἐπικοινωνίας βλ. τὸν σχολιασμό του στὸ Β' Κορ. 10, 9-11. Γιὰ τὸ (δια) δίκτυο τῶν Παύλειων Κοινοτήτων βλ. τὸ κείμενό μας: «Δίκτυο καὶ Ἱεραποστολὴ στὶς Παύλειες χριστιανικὲς κοινότητες», *Πρακτικὰ Διεθνoῦς Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου ΚΔ' Παυλείων*: «Εὐαγγελισμὸς καὶ Ἱεραποστολὴ κατὰ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο» (συνδιοργάνωση Ἱ. Μητρόπολης Βεροίας, Ναούσης καὶ Καμπανίας, Δήμου Βέροιας καὶ Ἀντωνιάδειου Στέγης Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν, Βέροια, 26-28 Ἰουνίου 2018), ἐκδ. Ἱ. Μ. Βεροίας, Βέροια 2019, σσ. 215-233.

Νὰ συμπεριλαμβάνεται ἡ πρόνοια γιὰ τοὺς συνανθρώπους ποὺ εἶναι ἀποκλεισμένοι, εὐάλωτοι καὶ γενικώτερα χρειάζονται τὴν αὐξημένη φροντίδα μας. Ἡ Ἐνορία εἶναι σὲ θέση νὰ μετουσιώνει τὴν εἰκονικὴ πραγματικότητα σὲ ἀπτὴ πράξη, ἰδιαιτέρως στὸ πεδίο τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης, ὅταν ὑλοποιεῖ καὶ μὲ τὴ χρήση τῶν νέων τεχνολογιῶν δράσεις ἐνδιαφέροντος, προστασίας καὶ ἐνίσχυσης τῶν ἀδελφῶν μας ποὺ βρίσκονται σὲ δυσκολία – ὅταν, κοντολογίς, μαρτυρεῖ τὴν καλὸσύνῃ καὶ τὴν ὁμορφιὰ σὲ ὅλες τους τὶς διαστάσεις.

Ἐὰν ἀναγνωρίσουμε ὅτι τὸ ἐσχατολογικὸ ταξίδι τῆς Ἐκκλησίας ἔχει πάρει καὶ ψηφιακὴ μορφή καὶ ὅτι ὁ λόγος τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἀντιστρατεύεται τὸν κόσμο ἀλλὰ τὸν μεταμορφώνει, θὰ βροῦμε τὸν τρόπο νὰ ἀπεγκλωβιστοῦμε ἀπὸ τὶς αὐτάρεσκες ὀχυρώσεις μας καὶ νὰ ἀκουστοῦν τὰ καλὰ νέα σὲ κάθε χρήστη καλῆς θελήσεως καὶ ὅπου ψηφιακῆς γῆς.

SUMMARY

Theological and philosophical considerations for the use of digital technologies in the parish context

By Petros A. Panayiotopoulos, *Assoc. Professor*
Aristotle University of Thessaloniki

New digital technologies create new data in human everyday life and shape new challenges for society and the Church. Negative perspectives from their use are quite many, but the dynamics of church word has historically taught us that it finds ways to cope with the difficulties it is called upon to face. Both the vision of salvation and the content of the Christian sermon offer the means to overcome the embarrassment that we inevitably feel in front of the new data and call for the use of the digital landscape as another application area of the evangelical commands.

Βιβλιογραφία

- Μ. Βασιλείου, *Όροι κατά πλάτος*, PG 31, 889A-1052C.
- Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου*, PG 44, 123D-256C.
- Γρηγορίου Παλαμά, *Υπὲρ τῶν Ἱερῶς Ἑσυχάζόντων*, Παναγιώτη Χρήστου (ἐπιμ.), *Γρηγορίου τοῦ Παλαμά, Συγγράμματα*, τόμ. Α', Θεσσαλονίκη 1962, σσ. 355-613.
- Καταπότη Δέσποινας (ἐπιμ.), *Black Mirror: Ὁ μαῦρος καθρέφτης τῆς ψηφιακότητας*, ἐκδ. Καστανιώτη, Ἀθήνα 2022.
- Λυκουριώτη Ἰριδας, «Δημιουργικὴ ψηφιακὴ ἀπομάγευση καὶ τεχνολογικὴ πολυδεξιότητι», *The Books Journal* 141 (Ἀπρίλιος 2023), σσ. 74-77.
- Παναγιωτόπουλου Πέτρου, «Δίκτυο καὶ Ἱεραποστολὴ στὶς Παύλειες χριστιανικὲς κοινότητες», *Πρακτικὰ Διεθνoῦς Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου ΚΔ' Παυλείων: «Εὐαγγελισμὸς καὶ Ἱεραποστολὴ κατὰ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο»* (συνδιοργάνωση Ἱ. Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης καὶ Καμπανίας, Δήμου Βέροιας καὶ Ἀντωνιάδειου Στέγης Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν, Βέροια, 26-28 Ἰουνίου 2018), ἐκδ. Ἱ. Μ. Βεροίας, Βέροια 2019, σσ. 215-233.
- Παναγιωτόπουλου Πέτρου, «Δημόσιος Χῶρος & Μέσα Κοινωνικῆς Δικτύωσης: Νέες δυνατότητες πολιτικοποίησης, “θάλαμοι ἀντήχησης” ἢ fora νεολαϊκισμοῦ; Ὁ δημόσιος χῶρος ἄλλοτε καὶ τώρα», *Σύναξη* 162 (Ἀπρίλιος-Ἰούνιος 2022), σσ. 42-48.
- Τάση Θεοφάνη, *Ψηφιακὸς ἀνθρωπισμός. Εἰκονιστικὸ ὑποκείμενο καὶ τεχνητὴ νοημοσύνη*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2019.
- Torrance Alexis, «Οὐδὲν καινὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον; Ἀρχὲς μιᾶς Ὁρθόδοξης προσέγγισης τῆς τεχνολογίας καὶ τῆς καινοτομίας», μετὰφρ. Ν. Μανωλόπουλος, *Σύναξη* 147 (Ἰούλιος-Σεπτέμβριος 2018), σσ. 16-29.